

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

MANEVİYAT ÜZERİNE ETÜTLER

RABI LORD JONATHAN SACKS'İN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Ki Tavo:

Belleğimiz Kimliğimizi Belirler

Dört asırdır süregelen laikleştirme hareketine rağmen dini inancın çağdaş dünyada hayatta kalabilmesinin sebeplerinden biri, düşünce sahibi her insan evladının hayatının bir aşamasında soracağı üç soruya cevap veriyor olmasıdır: Kimim? Neden buradayım? Öyleyse nasıl yaşamalıyım?

Bu sorular, çağdaş Batı'nın dört büyük kurumu – bilim, teknoloji, piyasa ekonomisi ve liberal demokratik devlet – tarafından cevaplanamaz. Bilim bize nasıl söyler, ama niçini söylemez. Teknoloji bize güç verir, ama bize bu gücü nasıl kullanacağımızı söyleyemez. Piyasa bize seçenekler sunar, ama hangi tercihlerde bulunmamız gerektiğini söylemez. Liberal demokratik devlet – prensip olarak – belirli herhangi bir yaşam tarzını teşvik etmekten geri durur. Bunun bir sonucu olarak, günümüz kültürü önümüze neredeyse sınırsız bir olanaklar yelpazesi sunmakta, ama bize kim olduğumuzu, neden burada olduğumuzu ve nasıl yaşamamız gerektiğini söylememektedir.

Ama işte, bunlar temel sorulardır. Moşe'nin, Yanan Çalılık'taki ilk karşılaşmalarında Tanrı'ya sorduğu ilk soru "Ben kimim?" olmuştu (Şemot 3:11). O pasuğun basit anlamına göre bu retorik bir soruydu: Ben kimim ki, tüm bir halkı özgürlüğe taşımak şeklindeki olağanüstü görevi üstleneyim? Ama bu basit anlamın altında, gerçek bir kimlik sorusu yer almaktaydı. Moşe bir Mısır prensesi – Paro'nun kızı – tarafından yetiştirilmişti. Yitro'nun kızlarını yerel Midyanlı çobanların elinden kurtardığı zaman kızlar eve döndüklerinde babalarına "Mısırlı bir adam kurtardı bizi"

demişlerdi. Moşe bir Mısırlı gibi görünüyor ve bir Mısırlı gibi konuşuyordu.

Daha sonra Moşe, Yitro'nun kızlarından biri olan Tzipora'yla evlenmiş ve onlarca yılını Midyanlı çoban olarak geçirmişti. Kronoloji tüm ayrıntılarıyla belirgin değildir, ama Midyan'a gittiği zaman nispeten genç bir adam ve Bene Yisrael'e liderlik etmeye başladığı zaman seksen yaşında olduğuna göre, Moşe, yetişkinlik yıllarının büyük bir kısmını Midyanlı kayınpederinin yanında onun sürülerini güderek geçirmişti. Dolayısıyla Tanrı'ya "Ben kimim?" diye sorduğu zaman, yüzeyin altında daha gerçek bir soru vardı. Ben bir Mısırlı mıyım, Midyanlı mıyım, yoksa Yisrael'e mi mensubum?

Yetiştirilme tarzına göre Mısırlıydı, yaşam tecrübesine göre Midyanlıydı. Ama belirleyici olduğu kanıtlanan etken, Moşe'nin nesebi olmuştur. Moşe, Avraam'ın soyuna mensuptu, Amram ve Yoheved'in oğluydu. Tanrı'ya ikinci sorusunu – "Sen kimsin?" – sorduğu zaman, Tanrı ona başta "Ne olacaksam o olacağım" demiş (Şemot 3:14), ama ardından ikinci bir cevap vermişti:

Bene Yisrael'e şöyle söyle: 'Beni size, *Atalarınızın Tanrı'sı; Avraam'ın Tanrı'sı, Yitshak'ın Tanrı'sı ve Yaakov'un Tanrı'sı A-Şem* gönderdi'. İsmim ebediyen budur. Nesilden nesile anılma şeklim budur. (Şemot 3:15)

Burada da çifte bir anlam vardır. Yüzeyde, Tanrı, Moşe'ye, Bene Yisrael kendisine "Seni bize kim gönderdi?" diye sordukları zaman onlara ne cevap vereceğini söylemektedir. Ama daha derin bir

düzeyde, Tora bize, kimliğin doğası hakkında bir şeyler anlatmaktadır. “Ben kimim?” sorusunun cevabı basitçe nerede doğduğum, çocukluğumu veya yetişkinlik yıllarımı nerede geçirdiğim veya hangi ülkenin vatandaşı olduğum meselesinden ibaret değildir. Bu sorunun cevabı, hayatımı nasıl kazandığım veya ilgi alanlarımın ya da tutkularımın neler olduğu belirtilerek de verilemez. Tüm bunlar *nerede* olduğumla ve *ne* olduğumla ilgilidir; ama *kim* olduğum sorusunu cevaplamakta değildir.

Tanrı'nın cevabı - Ben Atalarımızın Tanrı'sıyım – bazı temel önermeler sunmaktadır. Öncelikle, kimlik, soyağacı üzerinden akar. Ebeveynimin kimler olduğuyula ve onların ebeveynlerinin kimler olduğuyula vb. ilgilidir. Evet, bu her zaman doğru değildir. Ne de olsa evlat edinilmiş çocuklar vardır. Ebeveynlerinden bilinçli olarak kopan çocuklar vardır. Ama çoğumuz için, kimlik, atalarımızın hikâyesini keşfetmekte yatar ki, konu Yahudiler olduğu zaman, Yahudi tarihindeki, başka halklarda eşi benzeri olmayan sürgünler ve göçler göz önünde tutulduğunda, bu neredeyse her zaman, bir yolculuklar, cesaret, acılar veya acılardan kaçış ve katışıksız mukavemet hikâyesi şeklinde gerçekleşmiştir.

Bunun yanında, soyağacının ta kendisi bir hikâye anlatır. Tanrı, Moşe'ye halka Avraam, Yitshak ve Yaakov'un Tanrı'sı tarafından gönderildiğini iletmesini söyledikten hemen sonra şöyle devam etmişti:

Git ve Yisrael'in ileri gelenlerini topla ve onlara [şöyle] söyle: 'Atalarımızın Tanrı'sı A-Şem – Avraam, Yitshak ve Yaakov'un Tanrı'sı – bana görünerek [şunları] söyledi: Sizi kesinlikle hatırımda tuttum ve Mısır'da size yapılanları [gördüm. Bu yüzden] sizi, Kenaani, Hiti, Emori, Perizi, Hivi ve Yevusi'nin ülkesine – süt ve balın aktığı ülkeye – [götürmek üzere] Mısır'ın sefaletinden çıkaracağuma dair söz verdim.' (Şemot 3:16-17)

Başka bir deyişle Tanrı basitçe, atalarının Tanrı'sı olmaktan ibaret değildir. Aynı zamanda belirli bazı sözler vermiş olan Tanrı'dır: Onları kölelikten özgürlüğe çıkaracağına, sürgünden Vaat Edilmiş Topraklara getireceğine söz vermiştir. Bene Yisrael, uzun bir zamana yayılan bir hikâyenin parçasıydı. Tamamlanmamış bir senaryonun oyuncularıydı ve Tanrı, senaryoda sıradaki perdeyi yazmak üzereydi.

Dahası, Tanrı, Moşe'ye, Bene Yisrael'in atalarının Tanrı'sı olduğunu söylediği zaman, “İsmim ebediyen

budur. Nesilden nesile anılma şeklim [zihri] budur” diye ilavede de bulunmuştur. Bu şekilde Tanrı, zamanın *ötesinde* olduğunu – “İsmim ebediyen budur” – ama insani anlayış açısından, zamanın *içinde* yaşadığını – “nesilden nesile” – söylemekteydi. Tanrı'nın bunu yapma şekli, hatıranın aktarılması yoluyla: “anılma şeklim budur.” Kimlik sadece ebeveynimin kimler olduğum meselesinden ibaret değildir. Aynı zamanda o ebeveynimin *neler hatırladıkları ve bana neleri aktardıkları* ile de ilgilidir. Kişisel kimlik, bireysel bellek ile şekillendirilir. Grup kimliği ise kolektif bellek ile şekillenir.¹

Tüm bunlar, bu haftaki *peraşada* yer alan dikkate değer bir kanuna giriş için. Bu kanun bize, yılın ilk meyvelerinin (*bikurim*) “A-Şem'in seçeceği yere”, yani Yeruşalayim'e getirilmesini söylemektedir. Meyveler Koen'in eline teslim edilecek ve teslimi gerçekleştiren kişi şu beyanda bulunacaktı:

“Atam göçebe bir Aramlydı. Az sayıda kişiyle Mısır'a indi ve orada bir süre kaldı; orada büyük, güçlü ve kalabalık bir ulus haline geldi. Mısırlılar bize kötülük ettiler; bize eziyet ettiler ve üzerimize ağır işler yüklediler. Atalarımızın Tanrı'sı A-Şem'e haykırdık, A-Şem sesimizi duydu, eziyetimizi, emeğimizi ve sıkıntımızı gördü. A-Şem bizi Mısır'dan kuvvetli bir El'le ve uzanmış bir Kol'la, büyük bir dehşet salarak, işaretlerle ve harikalarla çıkardı ve bizi bu yere getirdi; bize bu Ülke'yi verdi – süt ve balın aktığı Ülke. Ve şimdi; işte A-Şem, bana vermiş olduğum toprağın ilk meyvelerini getirdim.” (Devarim 26:5-10)

Biz bu parçayı yakından tanırız, zira en azından II. Bet Amikdaş döneminden bu yana Agada'nın, yani Pesah gecesi Seder sofrasında anlattığımız hikâyenin merkezi kısmı olagelmıştır. Ama bu sözlerin ilk söylendiği yer, ilk meyvelerin getirilmesi merasimiydi ve bu Pesah'ta değildi. Genellikle Şavuot'ta yapılırdı.

Bu kanunu dikkate değer kılan nokta ise şudur: Toprağı ve mahsulünü kutladığımız zaman, Tanrı'dan doğanın Efendisi olarak bahsedilmesini beklendik. *Ancak bu metin doğa hakkında değildir. Tarih hakkındadır.* Uzak bir ata, “göçebe bir Aramlı” hakkındadır, bizim atalarımızın hikâyesidir.

¹ Grup belleğine ve kimliğine dair klasik eserler şunlardır: Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, University of Chicago Press, 1992 [*Kolektif Bellek* (Pinhan Yayıncılık, 2023)] ve Jacques le Goff, *History and Memory [Tarih ve Bellek]*, Columbia University Press, 1992.

Neden burada olduğumuzu, ait olduğumuz halkın mahiyetini ve bulunduğu yerde olma sebebinin açıklayan bir anlatıdır. Antik dünyada buna uzaktan bile benzeyen hiçbir şey yoktu ve günümüzde de buna benzer hiçbir şey yoktur. Yosef Hayim Yeruşalmi'nin, klasik kitabı *Zahor*'da² söylediği gibi, Yahudiler, *tarihte Tanrı'yı gören ilk halktı, tarihin kendisinde her şeyi kapsayan bir anlam gören ilk halktı ve hatıra'yı dini bir görev haline getiren ilk halktı.*

İşte Yahudi kimliği bu nedenle ezelden beri dünyanın bildiği en azimli, en dirençli kimlik olagelmıştır. Bu, iki bin yıldır dünyanın her yanına saçılmış halde yaşayan bir azınlık tarafından sürdürülmüş, sonunda Yahudileri ülkeye ve İsrail Devleti'ne geri getirmiş, Tanah'ın lisanı olan İbraniceyi, yalnızca nazım ve dualar için kullanıldığı birçok asırlık bir aradan sonra yeniden canlı bir konuşma diline dönüştürmüş, eşi benzeri olmayan bir kimliktir. Belleğimiz, kimliğimizi belirler. Neyi hatırlıyorsak oyuz ve ilk meyveler için dile getirilen beyan da, Yahudilerin asla unutmamasını temin etmenin bir yoluydu.

Son birkaç yıl içinde, Birleşik Devletler'de, Amerikan tarihinin hâlâ anlatılıyor olup olmadığını, hâlâ çocuklara öğretiliyor olup olmadığını, hâlâ tüm vatandaşlara hitap ederek, “özgürlüğün yeniden doğuşu”nun gerçekleşebilmesi için geçmişte verilmek zorunda kalınan savaşları ve bundan böyle özgürlüğün sürdürülebilmesi için ihtiyaç duyulan erdemleri sonraki nesillere hatırlatan bir hikâyeye sunuluyor olup olmadığını sorgulayan bir kitaplar seli ortaya çıktı.³ Bu eserlerin her birindeki kriz hissi neredeyse elle tutulur niteliktedir ve her ne kadar yazarlar siyasi yelpazenin çok farklı noktalarından geliyorlarsa da, tezleri kabaca aynıdır: Eğer hikâyeyi unutursanız, kimliğinizi kaybedersiniz. Alzheimer hastalığının ulusal düzeydeki dengi diye bir şey vardır. Kim olduğumuz, neyi hatırladığımıza bağlıdır ve çağdaş Batı söz konusu olduğunda, kolektif bellek alanındaki bir başarısızlık,

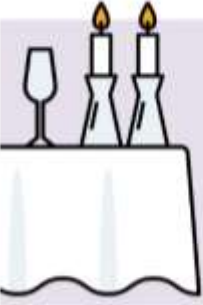
özgürlüğün geleceği için gerçek ve mevcut bir tehlike arz etmektedir.

Yahudiler kim olduklarının hikâyesini, yeryüzündeki diğer herhangi bir halktan çok daha uzun bir süredir ve çok daha adanmış bir şekilde anlatmaktadırlar. Yahudi kimliğini bu kadar zengin ve gür kılan etken budur. Bilgisayar ve akıllı telefon belleklerinin kilobaytlardan megabaytlara ve gigabaytlara bu kadar hızlı bir şekilde ilerlediği bir çağda, insani bellekler bunun yanında çok kısa ömürlü hale gelmişken, bir bütün olarak insanlığa hitap eden önemli bir Yahudi mesajı vardır. Belleği makinelere havale edemezsiniz. Onu sürekli ve düzenli olarak yenilemeli ve sıradaki nesle öğretmelisiniz. Winston Churchill “Geçmişte ne kadar gerilere bakabilirsiniz, gelecekte o kadar uzakları görebilirsiniz” demişti.⁴ Veya biraz farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse: Geçmişlerinin hikâyesini anlatanlar, çocuklarının geleceğini inşa etmeye çoktan başlamışlardır.

² Yosef Hayim Yerushalmi, *Zahor: Jewish History and Jewish Memory [Zahor: Yahudi Tarihi ve Yahudi Belleği]*. University of Washington Press, 1982. Ayrıca bkz. Lionel Kochan, *The Jew and His History [Yahudi ve Tarihi]*, London, Macmillan, 1977.

³ Bunların en önemlileri arasında şunlar sayılabilir: Charles Murray, *Coming Apart [Dağılıp]*, Crown, 2013; Robert Putnam, *Our Kids [Çocuklarımız]*, Simon and Shuster, 2015; Os Guinness, *A Free People's Suicide [Özgür Bir Halkın İntiharı]*, IVP, 2012; Eric Metaxas, *If You Can Keep It [Eğer {Söz} Tutabilirsiniz]*, Viking, 2016; and Yuval Levin, *The Fractured Republic [Çatlamış Cumhuriyet]*, Basic Books, 2016.

⁴ Chris Wrigley, *Winston Churchill: a biographical companion [Winston Churchill: Biyografik Bir El Kitabı]*, Santa Barbara, 2002, xxiv.

Şabat Sofrasında

1. Hikâye anlatmak neden önemlidir?
2. Yahudi hikâyesini nereden biliyorsunuz? Onu size kim anlattı?
3. Tora, Yahudi hikâyesinin asla unutulmamasını temin etmek için hangi yollara başvurmaktadır?

• Bu sorular, Rabi Sacks'ın bu haftaki Covenant & Conversation yazısının **Family Edition** versiyonundan alınmıştır. Nesilleri birbirine bağlayan, interaktif bir öğrenim için bu versiyonun bütününe şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: <https://www.rabbisacks.org/covenant-conversation-family-edition/ki-tavo/we-are-what-we-remember/>

Family Edition şimdi Türkçe!